

МІСЦЕ СІМ'Я ТА ПОДРУЖНІХ ВІДНОСИН У ЖИТТІ М.О. МАКСИМОВИЧА: ПОГЛЯД КРІЗЬ ПРИЗМУ ЛИСТІВ ДО ДРУЖИНИ

Ковальчук О.О.

Музей книги і друкарства України

Матеріал статті базується на майже не використаній епістолі видатного вченого-енциклопедиста, літератора Максимовича М.О. Крізь призму листування із дружиною, автор виокремлює і характеризує таку життєву цінність вченого як «сім'я». Попри численні історіографічні дослідження, присвячені постаті першого ректора університету св. Володимира, тема сімейних відносин є нерозкритою. В руслі загального зростаючого інтересу до постаті М.О. Максимовича, та розвитку просопографічної науки дана тематика є новаторською і заслуговує на увагу дослідників.

Ключові слова: Максимович М.О., епістола, листування, сім'я, подружні відносини, виховання.

Постановка проблеми. З кінця 80-х років ХХ століття, із занепадом старої радянської історіографії й зверненням українських істориків до традицій національної історіографії, незмірно зріс інтерес до епістолярної спадщини. Особливо, якщо мова йде про спадщину класичних постатей вітчизняної історичної думки. І це зрозуміло, оскільки листи є матеріалізованою людською пам'яттю, вони віддзеркалюють усю сферу життєдіяльності людини, і є найбільш універсальними за тематичним охопленням джерелами. За допомогою епістолярної спадщини дослідник має змогу підняти питання генеалогії, родинних стосунків, повсякдення, внутрішнього світу людини, системи цінностей загалом тощо. Саме тому приватне листування має тривалу традицію прикладного використання у конкретно-історичних й особливо просопографічних дослідженнях. Особливо якщо мова йде про епістоли, що не призначалися для публікації, і тому багато життєвих ситуацій та історичних фактів висвітлено там докладно і правдиво.

Досліджуючи постать видатного вченого-енциклопедиста, першого ректора університету св. Володимира у Києві Михайла Олександровича Максимовича, зустрічаємося із наступною ситуацією: серед усього масиву праць присвячених цій особистості не використовується приватне листування вченого із його дружиною Марією Василівною. Погляд на постать М.О. Максимовича як на людину із власним баченням світу, своєю системою моралі, цінностей, своїми бажаннями і прагненнями теж відсутній.

Аналіз останніх публікацій. Історіографічний масив присвячений життю і діяльності вченого є досить об'ємним і провокує уже самостійні дослідження. Інтерес до осмислення сторінок життя і творчості М. Максимовича розвивався ще за часи його життя. Особливий характер творчості вченого у галузі природознавства, історичних і словесних наук, досвід видавничої діяльності був помічений його друзями і сучасниками М. Гоголем, О. Дельвігом, О. Пушкіним, П. Вяземським, В. Одоєвським пізніше Т. Шевченком та І. Франком. Сучасна українська історіографія має низку досліджень, присвячених М. Максимовичу. Серед них і два дисертаційних – Н.І. Бойко «Вчений енциклопедист М.О. Максимович як історик України» [8] та С.Г. Біленького «Роль М.О. Максимовича у формуванні українських академічних традицій та українознавчих дисциплін у Київському університеті (1834-1845 рр.)» [7]. Серед монографічних видань особливий інтерес становить праця В.А. Короткого та С.Г. Біленького «Михайло Максимович та освітні практики на Правобережній Україні в першій половині ХІХ ст.» [13]. На широкій джерель-

ній базі автори реконструюють факти біографії М.О. Максимовича і подають їх у проблемно-хронологічному викладі. В контексті мирних соціально-політичних і культурних процесів у монографії вибудовуються окремо кілька віх життя і діяльності вченого – від народження до 1834 р. – з особливим розглядом московської кар'єри професора та поясненнями причин його переходу до Києва; далі розглядається київський період діяльності вченого у спеціальному зв'язку його з Київським університетом, зокрема – ректорство, педагогічна робота і творчість періоду київських викладів.

Грунтовними дослідженнями постаті Михайла Олександровича є також монографія Н.І. Бойко «Михайло Максимович – навіки з рідним краєм» [9]. Н.Бойко дослідила процес становлення історичного краєзнавства крізь призму наукового доробку вченого. Авторка у першому розділі послідовно розглянула життєпис М. Максимовича та проаналізувала початки родоводу майбутнього вченого, періоди життя від гімназиста до професора та ректора університету, діяльність і творчість на Михайлівій горі. Другий розділ книги присвячений висвітленню творчості М. Максимовича як теоретика та практика вітчизняного краєзнавства.

Ще однією монографією черкаської дослідниці Н.І. Бойко є «М.О. Максимович: «Не покину, – поки згину, – мою Україну...»: Історіографічний нарис життя та творчості М.О. Максимовича» [10]. В праці зроблено аналіз певного корпусу історіографічних джерел присвячених творчій біографії вченого. У полі зору Н. Бойко автобіографія, наукова та епістолярна спадщина М. Максимовича, як джерело до вивчення його життя і творчості. У книзі також знайшло своє вивчення й історіографія присвячена дослідженню історичної спадщини вченого.

В роки незалежності перевидано й самі твори Михайла Максимовича. На окрему увагу заслуговують вступні статті написані В. Скопенком [20], В. Замлинським [11] та В. Коротким [14].

Епістолярна спадщина вченого досі є ще мало використаним типом джерел серед дослідників. Вперше книга епістолярію Максимовича була підготовлена та видана В.А. Коротким до 200-річчя від дня народження вченого [15]. Проте у книзі охоплено лише службову епістоли. Частково приватне листування використовували і дослідники Черкаського університету ім. Б. Хмельницького у своїх публікаціях: В. Мусієнко [19], Л. Корновенко [12]. До листування Михайла Олександровича із дружиною звертається лише В.Ю. Мельниченко у праці «Українська душа Москви (Михайло Максимович. Михайло Щепкін. Осип Бодяньський. Микола Гоголь)» [16]. Проте автора цікавить лише московський період листування. Дана епістола ви-

користується лише для висвітлення характеру відносин між подружжям Максимовичів. До статті Михайла Олександровича В.Ю. Мельниченко звертається і в двох інших своїх працях: «Шевченківська Москва. Авторська енциклопедія-хроноскоп» [18] та «Тарас Шевченко в Москві» [17]. Вчений частково висвітлює малодосліджену частину біографії Максимовича в контексті розгляду московського кола спілкування Тараса Шевченка. Аналізує відносини між Шевченком та Максимовичем. З точки зору аналізу московського товариства в якому знаходився Михайло Олександрович, дані праці становлять особливий інтерес.

Проте, незважаючи на значну кількість публікацій у всеукраїнському масштабі, життєвий і творчий шлях Михайла Максимовича до кінця не вивчений. Особливо останні роки його життя.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Як можемо побачити більшість досліджень розглядають Михайла Олександровича крізь призму його діяльності не зупиняючись на його особистісних характеристиках. Тема сімейних відносин фактично не розглядається істориками, в той час, коли саме сім'ю Михайло Олександрович вважав своїм найважливішим життєвим досягненням.

Мета статті. Метою даного дослідження є охарактеризувати таку життєву цінність вченого як «сім'я» на базі приватного листування Максимовича із дружиною.

Виклад основного матеріалу. Як пише сам Максимович у автобіографії, щоб не залишатися самотнім у 1853 р. він одружується на землячці Марії Василівні Товбич [6, с. 344]. Разом із дружиною він остаточно оселяється на власному хуторі Михайлова Гора. Не дивлячись на велику різницю у віці, що було характерним для того часу, між подружжям складаються теплі відносини. На момент 1858 р., коли М.О. Максимович змушений по роботі їхати до Москви, йшов уже п'ятий рік подружнього життя. Це була перша тривала розлука. «Це перша і остання зима, яку довелося проводити порізно з тобою; і я думаю і скажу тепер по-твоему: що після цієї першої розлуки з тобою я не розлучуся уже з тобою так надовго ніколи!» [1, арк. 9] Між подружжям була укладена домовленість щодо листування. «Я пишу тобі як і обіцяв, рішуче кожний тиждень, хоч трішки» [2, арк. 22]. Стосовно дружини, то знаходимо наступні відомості: «Пам'ятай домовленість нашу: писати мені 2 рази в місяць.» [3, арк. 1]. Саме тому, за цей період збереглося найбільше листів. Це стане сімейною традицією, писати щотижня. А під час довгих і самотніх зимівок у Києві у 1864-1867 рр. вчений буде писати додому двічі на тиждень.

Листи Максимовича до дружини із Москви (1858-1859 рр.) рясніють ніжними любовними звертаннями, зізнаннями, вчений всяко засвідчує своє кохання та турботу. На окрему увагу заслуговують лише безліч пестливих форм звертання до дружини. Серед самих поширених можна назвати: «моя наймиліша Марусенька», «дружина кохана», «мій милий друже», «мій ангел милий», «моя безцінна Марусенько», «Машечко», «душа моя», «моє серденькато». Уже листи написані у Києві (1864-1867 рр.), в більш пізній період, є стриманішими в цьому плані, проте звертання не втрачають своєї теплоти: «моя мила Маруся», «мила Марія Василівна», «моя дорога Марія Василівна», «моя кохана».

Майже усі листи Михайло Олександрович підписував або «люблячий тебе Михайло», «вірний тобі Михайло», «душевно вірний вам М.М.» або, що найчастіше, «твій М.М.».

Судячи із листів, розлука давалася Михайлу Олександровичу нелегко. Частими є фрази про бажання повернутися, пришвидшити момент зустрічі із дружиною. Особливо яскраво ця лінія прослідковується у епістолі за 1858-1859 рр. «Але ще три місяці і трохи чекати, доки побачимось! Буду чекати, треба чекати, озброюючись терпінням.» [1, арк. 21] – писав Максимович із Москви. Показово в цьому плані є цитата із наступного листа до дружини: «Господь лаштує до кращого і я утішаю себе і тебе думкою, що ця розлука наша налаштує подальше життя наше на краще. Будемо ж молити його, щоб він зберіг нас у здоров'ї і духовній радості для нашого взаємного щастя і радості один одним!» [1, арк. 24].

Марія Василівна теж писала чоловіку, що сумує за ним, на що той відповідав: «сум уже недоречний – в сторону його...», й обіцяв зробити все можливе, для зустрічі. У епістолі за 1864-1867 рр. Максимович теж постійно пише про сум за дружиною та дітьми, проте з іншим відтінком – моральної та фізичної втоми літньої людини: «Бажав би я отримувати листи від вас кожного тижня... Такі часті вісті мені дадуть необхідне для душі моєї за-спокійливе в мої самотності і розлуці з вами...» [4, арк. 4]. Робота в Києві не була такою плідною, як Михайло Олександрович сподівався, і від цього туга за сім'єю ставала ще сильнішою, особливо, у погану погоду. У листі від 25 березня 1867 р. вчений написав:

«Сердце в будущем живет;
настоящее уныло;
Все мгновенно, все пройдет;
Что пройдет, то будет мимо, –
Писав колись Пушкин.

Вітер грюкоче ставнями, хитає тополями; а мої чижики виспівують собі. Що поробляє мій Олександр голубчик на Михайловій Горі в нинішню хвилину... щось з Олюткою твоєю горличкою діється тепер?.. І як ти, моя зозулька там справляєшся?» [5, арк. 24] В такі моменти листи із дому були єдиною розрадою Максимовича.

Із епістоли професора ми можемо також прослідкувати і відношення Марії Василівни до свого чоловіка, принаймні у перші шість років спільного життя. Весною 1859 р. Михайло Олександрович у своєму листі писав: «Спасибі тобі, моє серденько миле, за листи твої, якими ти мене так багато радуєш, і за ту любов до мене, яку висловлюєш і мене так солодко нею утішаєш!» [2, арк. 19].

Особливий інтерес викликає бачення Михайлом Олександровичем подружніх відносин. Так весною 1859 р. він писав до дружини із Москви: «Ти знаєш моє правило відвертості, навіть на неприємні випадки у житті, – правило, до якого ти у мене вже звикла нарешті, але у перші роки розігрувала інколи зі мною ту ж комедію, яку дорога наша вічно грає із своїм Левом, а той і звик уже до того, наче не може бути між подружжям по-іншому в сімейному і домашньому житті. Але ми з тобою Слава Богу, з року в рік все більше і більше живемося, мені здається, душа в душу, і в повну любов один до одного, а відповідно і в таку взаємну довіру і відвертість, при якій нічого не повинно приховуватися один від одного. Це обов'язково має ввійти у звичку, в щоденне правило, на всякі щонайменші випадки і деталі у житті, з яких і складається ціле наше життя, як складається рік із тижнів, днів і годин» [2, арк. 13].

Як бачимо, запорукою хороших відносин між дружиною і чоловіком Максимович вважав взаємну повну довіру і відвертість, навіть у неприємних ре-

чах. Чоловік і дружина, в очах Михайла Олександровича виступали як одне ціле, усі важливі рішення мали прийматися разом, біди ділитися надвое.

Відразу ж після весілля Максимович довірив Михайлову Гору дружині. В усіх господарських моментах він покладався на думку Марії Василівни і в цьому плані повністю довіряв і підтримував її. Неодноразово у листах за всі роки ми читаємо, майже дослівно, відповідь на всі запитання дружини по господарству: «ти пані і хазяйка». Для прикладу наведемо кілька промовистих цитат: «Як тільки ти стала на Михайловій Горі, я надав тобі повну волю і законну владу дружини і господині» [5, арк. 9], «...розпоряджайся як побачиш краще: ти ж пані і хазяйка у мене на Михайловій Горі; а я не настільки примхливий, щоб не вірити твоєму рішення, і не настільки вимогливий, щоб придиратися до дрібниць» [5, арк. 17].

Проте не можна сказати, що питання влаштування сімейного маєтку, чи домашнє господарство Максимовича не цікавило. У листах він часто описує що б він хотів перебудувати на хуторі, цікавиться поведінкою прислуги, особливо інформативними є листи, які містять поради щодо висівки чи посадки ґрядок, квітників і саду. Як професор ботаніки він просто не міг не приділяти цьому уваги, й не відбирати насіння власноруч.

Також у листах ми бачимо, що Михайло Олександрович позиціонує себе як турботливого чоловіка. Не дивлячись на досить невеликі статки, Максимович хотів по максимуму виконати бажання дружини, і забезпечити той стан речей, якого Марія Василівна прагнула. Восени 1858 р. постало питання про можливий приїзд дружини до Москви на зиму. У своєму листі професор писав: «Роби, як вважаєш ти краще; а у мені ти маєш бути впевнена, що я радий буду твоєму приїзду, що я завжди радий всіма моїми силами піклуватися, щоб забезпечити тобі бажаний тобою стан, наскільки це залежить від моїх нажаль небагатих засобів. Але багато хто і при багатших статках не живе по серцю і в радості» [1, арк. 8]. Як ми бачимо із листування, на протязі всього подружнього життя Максимович, в міру своїх можливостей, купує і відсилає на Михайлову гору численні подарунки, залишаючи на свої потреби мінімальні кошти. У листі за 24 березня 1859 р. читаємо: «...що скажеш тепер, що накажеш ще, я постарюся виконати, і пришлю чи привезу» [2, арк. 22].

Небайдужий професор був і до особистих проблем Марії Василівни. Чи то із здоров'ям, чи конфлікти із братом або сусідами, чи якісь внутрішні переживання. В даній сфері, професор намагався виступати як друг. Така поведінка йшла навзаєм, оскільки Максимович розповідав Марії Василівні і про свої переживання, думки, відносини із людьми. Протягом років ця лінія у епістолярії не зникає.

Первісток у сім'ї Максимовичів з'явився 22 лютого 1860 р., назвали його Олексійком. Через п'ять років – 15 березня 1865 р. – народилася дочка Ольга. Михайло Олександрович дітей любив, особливо сина. Починаючи із листів за 1864 р. не має жодного у якому б професор не згадував Олексійка. Здоров'я, виховання і успіхи у навчанні сина стають у сімейній епістолярії головним пріоритетом. У кожному листі Максимович писав до дружини: «Бережи і збережи, мій друже, і Олексійка в доброму здоров'ї і характері цього ангела утішителя мого!» [3, арк. 3], «...бережи мені Олексійка, як зіницю ока» [3, арк. 7]. У листі від 22 березня 1865 р. професор зривив окрему приписку для сина: «Любий синку Олексійку! Будь розумним і

здоровим і добрим, щоб мила мама твоя була тобою задоволена, – щоб і я, коли приїду весною, порадів із тебе. Відправляю тобі кілька обіцяних речей; а скоро і ще пришлю. Бережи їх: і тоді весною привезу тобі багато. Посилаю тобі своє батьківське благословення і цілую тебе. Люблячий тебе батько М.М.» [3, арк. 8]. Посилки для сина Михайло Олександрович буде відправляти із Києва ледве не кожного тижня.

Дуже хвилювався професор за виховання сина. Якщо в усіх інших сімейних питаннях Максимович покладався на рішення дружини, то у процесі виховання сина бажав брати безпосередню участь, і намагався слідкувати за його розвитком. У своїх листах він категорично висловлював ті принципи, якими мали керуватися дружина і учителька Оксана Іванівна при вихованні Олексійка. Так у листі від 7 січня 1867 р. Максимович писав: «Про Олексійка сто раз говорив я, що при його ніжній будові потрібно дуже берегти його і особливо на цьому сьомому році його віку; як лише можливо потрібно берегти його.

Навчати його потрібно злегка, розповідями, а не уроками, заохочуючи його, а не набридаючи і не втомлюючи, і не примушуючи...

Повторюю знову, щоб вона (*учителька*) займала його просто розповідями із історії, по картинках, яких є уже достатньо, і ще пришлю... Гуляти з ним надворі в хорошу погоду вона повинна обов'язково, хоч би і не хотіла інколи. Придивляється що Олексійку шкідливо, того зовсім не потрібно. Оксана себе присвятити повинна на цей час Олексійку, щоб він був і веселий і зайнятий легко і приємно, коли народився з розумом і з любов'ю до хорошого і доброго. З ним неможна ще поводитися як з учнем, втомлювати уроками, примушувати до занять читанням і письмом... потрібно дивитися за його здоров'ям і характером, оберегати його від дурних впливів, які легко можуть статися і були від простих дівок, аніськи, насті...» [5, арк. 1-2].

Як можемо судити із даного уривку, Максимович хотів виховати сина в кращих традиціях домашньої освіти. З дитинства прищепити любов до історії, природознавства, науки загалом, вберегти від впливів дворових людей. Максимович із Києва прислав для сина історичні журнали та картинки: «Тепер посилаю через Єгора Олексійку 5-й зошит Руської історії в картинках, згорнутий в трубку, і другий пакет з різними вірзками із німецьких газет, які будуть забавляти його, так як він любить розставляти і розкладати навіть прості кусочки паперу; а деякі картинки він може перемальовувати, особливо ті маленькі» [5, арк. 17].

Як батько, Михайло Олександрович бажав забезпечити сину достойне майбутнє. Весною 1867 р. Максимович писав до дружини: «...сиджу вдома не виходячи, зберігаючи себе для вас; і особливо для Олексійка, бо хотів би дожити до того часу, коли він буде гімназистом і допомогти йому на перших шляхах його суспільного життя. Багато хочеться ще попрацювати, щоб забезпечити його майбутнє» [5, арк. 19].

Висновки. Автор робить висновки, що листи подружжя Максимовичів один до одного були не лише найбільш доступним способом розповісти останні новини, виконуючи чисто фіктивну обіцянку писати один одному. У своїх епістолярії, Максимович продовжував будувати взаємні теплі відносини у сім'ї, намагався бути активним учасником у житті Михайлогорців, підтримувати дружину у її турботах та заняттях на Михайловій Горі, давати поради, і навіть на великій відстані залишатися

турботливим чоловіком і другом. Михайло Олександрович старався бути хорошим батьком, брав активну участь у процесі виховання дітей, особливо старшого сина Олексійка.

У сімейному житті Максимовичів, як і усюди, були свої проблеми, проте головним принципом у відносинах, професор вважав взаємну довіру і відвертість. Дружина з чоловіком виступають єдиним цілим, і усі труднощі розділяють на двох. Протягом років, Максимовичі використовували ці принципи, що яскраво спостерігається у епістолярній спадщині. Працюючи на науковому поприщі, вчений думав про майбутнє своєї сім'ї. Науко-

во-літературна діяльність була не лише життєвим покликанням, талантом, але й способом утримати родину, матеріально забезпечити її. Життєва цінність «сім'я» стояла в ряді перших пріоритетів Михайла Олександровича.

Постать Михайла Олександровича Максимовича є унікальною у вітчизняній історичній думці, проте дослідження присвячені просопографічному портрету вченого фактично відсутні. З виникненням нових напрямків у історії, розробці новітніх методів, та залученню упущених раніше джерел – перед дослідниками відкриваються можливості поновому поглянути на світоців національної науки.

Список літератури:

1. Письма Максимовича Михаила Александровича // Институт рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (Далі – ІР НБУВ) – Ф. 32, № 1-13. – 25 арк.
2. Письма Максимовича Михаила Александровича // ІР НБУВ – Ф. 32, № 14-31. – 35 арк.
3. Письма Максимовича Михаила Александровича // ІР НБУВ – Ф. 32, № 32-34. – 5 арк.
4. Письма Максимовича Михаила Александровича // ІР НБУВ – Ф. 32, № 36-41. – 10 арк.
5. Письма Максимовича Михаила Александровича // ІР НБУВ – Ф. 32, № 42-56. – 26 арк.
6. Автобиография М.А. Максимовича // Киевская старина. 1904. Т. LXXXVI. Сентябрь. – С. 322-344.
7. Біленький С.І. Роль М.О. Максимовича у формуванні українських академічних традицій та українознавчих дисциплін у Київському університеті (1834-1845 роки) : автореф. дис... канд. іст. наук: 09.00.12 / С.Г. Біленький ; Київ. нац. ун-т ім. Т.Шевченка. – К., 2001. – 21 с.
8. Бойко Н.І. Вчений-енциклопедист М. О. Максимович як історик України : автореф. дис... канд. іст. наук: 07.00.01 / Н.І. Бойко; Чернів. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича. – Чернівці, 2002. – 20 с.
9. Бойко Н.І. Михайло Максимович – навіки з рід ним краєм / Н.І. Бойко. – Черкаси: Брама, 2004. – 247 с.
10. Бойко Н.І. М.О. Максимович: «Не покину, – поки згину, – мою Україну...»: Історіографічний нарис життя та творчості М.О. Максимовича / Н.І. Бойко. – Сміла ДВПП «Тясмин», 2002. – 176 с.
11. Замлинський В. Патріарх української науки // М.О.Максимович. Київ'являється градомъ великимъ: Вибрані українознавчі твори. – К., 1994. – С. 8-23.
12. Корновенко Л. Комунікативний статус російської мови в епістолярії М. Максимовича / Л. Корновенко // Вісник Черкаського університету. Вип. 169. Серія Філологічні науки. – Черкаси, 2009. – С. 39-45.
13. Короткий В. Михайло Максимович та освітні практики на Правобережній Україні а першій половині XIX ст. / В.А. Короткий, С.Г. Біленький; Київ. ун-т ім. Тараса Шевченка; передмова В.В. Скопенка. – Київ: Київський університет, 1999. – 387 с.
14. Короткий В. «Старий українець» М.Максимович // У пошуках омріяної України. – К., 2003. – С. 5-19.
15. Максимович Михайло Листи / Упор. і вст. ст. В.Короткого. – К.: Либідь, 2004. – 312 с.
16. Мельниченко В.Ю. Українська душа Москви (Михайло Максимович. Михайло Щепкін. Осип Бодяньський. Микола Гоголь) / В.Ю. Мельниченко. – М.: ОЛМА Медіа Групп, 2010. – 672 с.
17. Мельниченко В.Ю. Тарас Шевченко в Москві / В.Ю. Мельниченко. – К.: Либідь, 2009. – 740 с.
18. Мельниченко В.Ю. Шевченківська Москва. Авторська енциклопедія-хроноскоп / В.Ю. Мельниченко. – М.: ОЛМА Медіа Групп, 2009. – 768 с.
19. Мусієнко В. Комунікативна позиція адресанта в епістоляріях М. Максимовича / В. Мусієнко // Вісник Черкаського університету. Вип. 169. Серія Філологічні науки. – Черкаси, 2009. – С. 5-12.
20. Скопенко В. Передне слово // М.О.Максимович. Київ'являється градомъ великимъ: Вибрані українознавчі твори. – К., 1994. – С. 3-7.

Ковальчук Е.О.

Музей книги и книгопечатания Украины

МЕСТО СЕМЬИ И СУПРУЖЕСКИХ ОТНОШЕНИЙ В ЖИЗНИ М.А. МАКСИМОВИЧА: ВЗГЛЯД СКВОЗЬ ПРИЗМУ ПИСЕМ К СУПРУГЕ

Аннотация

Материал статьи основан на почти не использованной эпистоле выдающегося ученого-энциклопедиста, литератора Максимовича М.А. Сквозь призму переписки с женой, автор выделяет и характеризует такую жизненную ценность ученого как «семья». Несмотря на многочисленные историографические исследования, посвященные фигуре первого ректора университета св. Владимира, тема семейных отношений является нераскрытой. В русле общего растущего интереса к личности М.А. Максимовича и развития просопографической науки, данная тематика является новаторской и заслуживает внимания исследователей.

Ключевые слова: Максимович М.А., эпистола, переписки, семья, супружеские отношения, воспитание.

Kovalchuk O.O.

Museum of Book and Book-printing of Ukraine

PLACE OF FAMILY AND MARITAL RELATIONS IN THE LIFE OF MAKSYMOVYCH M.O.: INSIGHTS THROUGH THE LETTERS TO HIS WIFE

Summary

The article is based on almost unused epistle of outstanding scientist, lexicographer and writer Maksymovych M.O. By exploring the correspondence with his wife, the author distinguishes and characterizes such a life value of the scientist as "family". Despite numerous historiography studies devoted to the figure of the first Rector of the University of St. Volodymyr, the theme of family relations is still undisclosed. As the interest to the figure of Maksymovych M.O. gradually grows and the prosopographic science steadily evolves, this theme is innovative and deserves the attention of researchers.

Keywords: Maksymovych M.O., epistle, letter writing, family, marital relations, education.

УДК 316.77:32(47+57):94(100)"1944/1945"

ОСОБЕННОСТИ ПРОПАГАНДИСТСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ БЕЛОРУССКИХ ФРОНТОВ ВО ВРЕМЯ БОЕВЫХ ДЕЙСТВИЙ КРАСНОЙ АРМИИ НА ТЕРРИТОРИИ ЕВРОПЫ В КОНЦЕ ВТОРОЙ МИРОВОЙ ВОЙНЫ

Куцкая О.Н.

Академия сухопутных войск имени гетьмана Петра Сагайдачного

Анализируются основные направления ведения пропагандистского сопровождения Белорусских фронтов Красной Армии, формы морально-психологического влияния и их практическое значение в ходе боевых действий советских войск на территории Европы на заключительном этапе Второй мировой войны. Задачи по организации и ведению пропаганды на вверенном фронте участке боевых действий возлагались на отделы по работе среди войск противника. Осенью 1944 года в их состав введенные отделения по работе среди местного населения освобожденных стран. Организовывая и проводя агитационные мероприятия, советские пропагандисты наиболее широко использовали такие ее формы как устное (звуковое) вещание и распространение печатной продукции.

Ключевые слова: пропаганда, политотделение, мощные громкоговорящие установки, листовки, митинги, устная агитация.

Постановка проблемы. Актуальность данного исследования заключается в последних тенденциях развития вооруженной борьбы современности. Конец XX века ярко доказал, что мир вступил в новую эру вооруженного противоборства. Все большее значение придается пропаганде или, как говорят современные военные специалисты, информационно-психологической войне. Все чаще кульминацией конфликтов и войн становятся миротворческие и стабилизационные миссии и операции. И хотя такие понятия, как «информационная война» и «информационно-психологическая борьба» являются терминами, рожденными концом XX века, значительный опыт истории пропагандистской и агитационной работы прошлых войн позволит более эффективно использовать возможности современных специальных органов в вопросах влияния на военную и гражданскую аудиторию.

Знание целесообразности, правильности и своевременности тех или иных пропагандистских мероприятий на исторических примерах служит переходом к верному пониманию планирования и проведения современного информационно-психологического противоборства, что и предопределяет актуальность исследования и его практическое значение.

Цель работы – проанализировать основные вопросы, касающиеся пропагандистской деятельности Белорусских фронтов на заключительном этапе Второй мировой войны на Европейском театре военных действий (ТВД).

Анализ исследований и публикаций. Историография деятельности советской пропаганды и

агитации в годы Второй мировой войны отличается как разнообразием научных взглядов, так и значительным объемом литературы разных жанров и направлений. Но это не означает, что выбранная для исследования тема разработана должным образом. Накопленные издания, документы и источники на современном этапе исторической науки еще только способствуют стиранию «белых пятен» и уточнению достоверности событий.

Рассмотрим основные из них. Отдельные этапы формирования органов пропаганды и их деятельность рассмотрены в работах Никонова С.М. (органы пропаганды до Второй мировой войны), Повалева М.Г. (органы спецпропаганды), Жаркова В.В. (органы пропаганды во Второй мировой войне), Леонтьевой Л.Е. (критические взгляды на советскую пропаганду), Волковского Н.Л. (история информационно-психологической борьбы) и др. Но в вышеупомянутых исследованиях информация, касающаяся конкретно периода военных действий Красной Армии на территории Европы, отсутствует. В то же время работы некоторых авторов [1, 2, 3] дают возможность для изложения следующих обобщений по данному вопросу.

Информация о советских технических средствах пропаганды в структурированном виде на сегодняшний день отсутствует. Некоторые упоминания можно встретить в работах Волковского Н.Л. [4] и Никонова С.М., отдельные образцы технических средств пропаганды упоминаются в электронных публикациях Интернета, посвященных определенным родам войск [5, 6], на конкретных примерах их использования бази-